

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIFNA AF

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

FÖRSTA BANDET

ÖLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AF

SVEN SÖDERBERG OCH ERIK BRATE

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1900—1906

[111410]

21. Hulterstads kyrkogård.

Pl. XIII. Fig. 21.

Literatur: ATS IX: 2, s. 6 f.

Den rikt utsmyckade runsten, af hvilken här pl. XIII, fig. 21 för första gången en teckning meddelas, upptäcktes i slutet af 1860-talet på Hulterstads kyrkogård under följande omständigheter, som blifvit meddelade af numera aflidne kantor Lindgren i Hulterstad. En graf skulle upptagas norr om kyrkan. Ett stycke under jordytan påträffade gräfvorna en i jorden löst liggande häll. Då denna syntes för stor och tung att upptaga hel, blef den stött sönder med jernstång. Tre bitar upptogos, men ett fjerde stycke blef sittande kvar i grafvens ena vägg. Kantor Lindgren, som under gräfningen kom tillstädes och upptäckte ristningarna på de upptagna stenstyckena, uppmanade gräfvorna att upptaga äfven det i grafven quarsittande. Men detta vägrades under förebärande af fruktan att den lösa myllan skulle rasa in i grafven. Stenen satt ännu kvar i grafvens vägg, då kantor Lindgren tjänstgjorde vid jordfästningen. De upptagna styckena af stenen blefvo tillvaratagna och inlagda i kyrkans materialbod, der de alltsedan förvarats.

Vid mitt besök år 1884 i Hulterstad anställdes med ledning af anvisningar, som erhöles af kantor Lindgren, omfattande undersökningar, för att återfinna den i jorden kvarblifna delen af runstenen, men dessa undersökningar blefvo, tyvärr, resultatlösa, och man kan numera endast hoppas, att en lycklig tillfällighet skall bringa det saknade stycket i dagen.²

---

¹ Ahlqvist har icke omnämmt denna runsten i *Ölands Historia*. Men detta beror väl derpå, att han ansett inskriften för obetydlig att förtjena omtalas. Han har underlåtit omnämna två andra af Frigelius afbildade runstensfragment (från Gårdby och N. Myckleby).

² Då många grafvar funnos tätt tillsammans på det i fråga varande stället på kyrkogården, kunde kantor Lindgren icke längre utpeka den, i hvilken stenen blifvit funnen. Men han kom ihog namnet på den person, som der blifvit begravd. Kyrkoherden på stället kunde upplysa, att denna person aflidit 1869 äfvensom hvilka de närmaste släktingarna voro. Det var först efter långa underhandlingar och med mycken motvilja som dessa

De tillvaratagna styckena af stenen passa noga tillhopa och bilda dennes öfre del. Höjden af det hela är 93 cm, bredden nedtill vid brottet 33.5 cm, vid öfre ändan nära 20 cm; tjockleken är 7 cm. Stenarten är grå, ljus kalksten af egendomligt utseende. Man försäkrade, att sådan sten icke fans i Hulterstadstrakten. Någon upplysning om hvarifrån stenen kan hafva kommit har icke kunnat vinnas.

Stenens inskriftsida och kanter äro öfverallt tillhuggna. Ornamenten äro upphöjda och längs kanten löper en likaledes upphöjd ram, på hvilken inskriften är anbragt. Det sätt, på hvilket man gått tillväga vid orneringen, kan tydligt iakttagas. Man har först uppdragit ornamentens konturer med djupa linier, som blifvit inraspade med ett spetsigt instrument. Derefter har ytan på de mellanliggande partierna borthuggits. Arbetet är mycket oregelbundet utfördt. Slingorna hafva ofta ojemna kanter, och på de nedsänkta delarna är ytan stundom borthuggen endast till ringa djup, så att de uppdragna konturstrecken ännu finnas kvar. Äfven på de upphöjda delarna finnas ojemnheter. I afseende på arbetets utförande bildar denna runsten en motsats till den på likartadt sätt ornerade Resmostenen öfver Randvi (Pl. V), hvars ornering är utförd med största omsorg och noggrannhet.

Hufvudfiguren i ornamenten utgöres af ett långsträckt djur, sedt ofvanifrån (vändande ryggen mot åskådaren). Det har fyra fötter samt två korta vingar, som sitta omedelbart framför det främre fotparet. Kring detta djurs kropp slingra sig band, som dels äro djurets egna bihang, dels utgöras af sjelfständiga ormlika djur.¹

Runorna äro, såsom förut är anmärkt, anbragta på den upphöjda ramen längs stens kanter. Vi läsa:

— — $\mathcal{R}$ | $\text{N} \uparrow$ | $\text{R} + \uparrow$ | $\uparrow + \uparrow$ | $\uparrow \uparrow \uparrow$ | $\uparrow \uparrow \uparrow$ | $\uparrow \uparrow \uparrow$ | $\uparrow \uparrow$ | $\uparrow \uparrow \uparrow$ |

Transliteration: — — fr | lit | reisa | steina | eftir seuar | faþur | sin | koþan |

I början saknas några runor; af det först bevarade tecknet $\mathcal{R}$ finnas endast känne-
strecken. Slutet af inskriften synes deremot vara bevaradt.

Alla streck äro smala och djupa samt åstadkomna på samma sätt som de ofvan om-
talade, för ornamenten uppdragna konturlinierna, genom raspning med ett spetsigt instru-
ment. De runor, som hafva fullständiga stafvar, nå från kant till kant af ramen. Deras
längd vexlar mellan 5 och 3 cm, hvilket beror derpå, att ramen har oregelbundna, bugtiga
gränslinier.

gäfvo anvisning på grafven och tillstånd att gräfvä efter stenen. När gräfningen blef utan resultat, kan detta bero antingen derpå att kantorn tagit miste i afseende på den begrafna personens namn eller kanske snarare derpå att stenen blifvit anträffad vid gräfning af grafven nästintill och nedkastats i djupet af denna. Kantorns uppgifter föreföllo trovärdiga. En belöning har blifvit utlofvad för det förlorade styckets tillrättaskaffande.

¹ Vid nosen har djuret två korta bihang (urspr. tänder). Från nacken utgå två band, af hvilka det ena är helt kort, det andra i flera hvarf slingrar sig omkring djurets hufvud och hals. Längre ned är en orm lagd omkring djurets mellankropp. Det breda band, som är lagdt dels öfver dels under djurets bakfötter, är dettas egen svans, af hvilken en del funnits på det saknade stycket. Äfven omkring denna del af det stora djuret har en ormslinga flätats, af hvilken dock blott en del är synlig på det bevarade stycket af stenen. Man kan beräkna, att ornamenten sträckt sig ungefär 20 cm längre ned på stenen, och att denne, när den var rest, höjt sig omkring 1.2 m öfver jordytan. — Det stora fyrfotadjuret på denna sten är på det stora hela samma ornamentala djur som de, hvilka förekomma på Resmostenen, ehuru man der, såsom vanligen är fallet, ser djuren från sidan.

Från de normala runformerna förekomma följande avvikelser: på 18 runan $\mathcal{P}$ utgör yttre kännestreck ett fristående streck, som har sin fästpunkt nedtill i ramens kant ett litet stycke till höger om stafven (se teckningen). På sista runan $\dagger$ bildar den del af kännestreck, som står på ena sidan om stafven, icke rät linie med delen på andra sidan.

Som skiljetecken mellan orden användes ett kort, vertikalt streck. På ett ställe, mellan de nära förbundna orden **eftir** och **seuar**, saknas skiljetecken.

Stungna runor förekomma i inskriften. Vi träffa fyra gånger $\dagger$ (7, 13, 17, 23); ett litet kort streck af samma djup som stafven är anbragt på dennes midt. Äfven 35 runan $\mathcal{P}$ (i ordet **kopan**) ser ut som om den vore stungen: en rund, grund fördjupning förekommer mellan kännestreck och stafven. Jag har utmärkt denna prick på teckningen. Jag tror likväl, att den är betydelslös, då den är olik alla andra inristade tecken i inskriften.¹

Fonetisk transskription: — — *fr lét reisa stæina æftir Sávar, faður sinn góðan.*

Öfversättning: »— — f lét resa stenarna efter Sávar, sin gode fader.»

Pluralformen *stæina* visar, att denna sten utgjort en af ett par. Den andre kan svårigen hafva varit den runsten, till hvilken det nyligen i Hulterstad funna, på samma plansch afbildade fragmentet (nr 22) hört. Ty detta fragment visar, i motsats till det sätt, på hvilket nr 21 blifvit tillhuggen, stor noggrannhet och regelbundenhet i arbetets utförande: konstnären har otvifvelaktigt varit en annan än den, som tillhuggit nr 21.²

Runristarens orthografi har, såvidt man af den korta inskriften kan döma, varit konsekvent och nära öfverensstämmande med ortografien på Sandbystenarna. O-ljud uttryckes med os-runan (**kopan**), ä-ljud med $\dagger$ **e** (**eftir**, **seuar**), i motsats till e-ljudet, som uttryckes med **i** (**lit**, **lét**); diftongen *æi* är i full kraft och uttryckes med $\dagger$ **ei** (**reisa**, **steina**). Språkformen är alltså ännu vikingatidens, utom i en punkt, i hvilken inskriften visar ett yngre skick.

Af namnet på den, som rest stenen, äro blott runorna $\mathcal{P}\mathcal{R}$ **fr** kvar. Detta namn har sannolikast slutat på *-ulfr* eller *-læifr* (*-láfr*). I alla händelser har *r* här varit nominativmärke, alldenstund det knappast funnits något fornsvenskt namn, som slutat på radikalt *r* med omedelbart föregående *f*.³ Ræðrunan står således här i st. *f*. runan för *r*-ljudet, och inskriften tillhör en tid, då skillnaden i uttal mellan palatalt *r* och det alveolara *r* icke längre upprätthölls i sitt gamla omfång.⁴

¹ Ett annat skäl att anse att runan icke är stungen är att runristaren troligen haft samma orthografi som den runristare, som inhuggit inskrifterna på Sandbystenarna. På dessa stenar har $\mathcal{P}$ betydelsen af explosiva, *k* el. *g*, medan $\mathcal{P}$ är tecken för spiranten *gh*.

² De sammanhörande runstenar, som vi haft tillfälle att se, visa den största öfverensstämmelse i arbetets utförande: de begge Sandbystenarna på Öland, Sjonhemsstenarna och Stainkumblastenarna på Gotland (Säve, *Gutniska Urkunder*, nr 89—90, 82—83). Äfven de begge Resmostenarna nr 3 och 4 förrådde genom likformighet i arbetet samme mästars hand, enligt Ahlqvists ofvan s. 43 anförda utsaga.

³ Hvarken Nielsen eller Lundgren har något sådant namn, och jag har icke heller funnit något dylikt i runor. På Island förekommer *Hafr*, gt. *Hafrs*, som namn, men detta ord är hvarken som namn eller appellativum känt från Sverige eller Danmark.

⁴ Då inskriften äfven har **oftir**, *æftis*, kan man i den finna ett stöd för Brates utan tvifvel rigtiga åsigt, att *r* tidigare öfvergått till *r* efter konsonant än efter vokal (*Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 83 ff., ATS, X, s. 413). Runristaren har i öfrigt haft en noggrann och konsekvent orthografi, så att man har skäl att antaga, att han äfven i återgifvandet af *r*-ljudet noggrannt rättat sig efter uttalet. Dock är inskriften för kort för att tillåta en fullt säker slutsats. Af de två andra till samma grupp som 21 hörande runstenarna i Hulterstad har den ene nr 19 **iftir** (enligt Bautil), den andra nr 22 (**e**)**ftir**.

Denna runsten (nr 21) påminner i åtskilligt om Resmostenen nr 4. Dessa stenar höra icke blott till samma grupp runstenar och hafva de för denna grupp utmärkande egenheterna (se nedan under Sandbystenarna), utan de visa äfven mera speciella öfverensstämmelser. De utgöra begge en af ett par. Begge hafva de den korta formen icke blott af s-runan, som ofta träffas på öländska runstenar, utan äfven af r-runan, en runform, som förekommer ytterligare blott på en tredje öländsk runsten (i Källa, L. 1291); på Resmostenen finner man dock äfven de fullständiga formerna af dessa runor. Slutligen hafva begge stenarna samma form för skiljetecknet. Att antaga att dessa två stenar blifvit tillhuggna och fått sina inskrifter inristade af samme runmästare förbjuder likväl det mycket olika sätt, på hvilket alla ornament och ristningar blifvit utförda. Till det yttre utseendet förete de mycket stora olikheter.

